

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

Pamukkale Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Denizli/TÜRKİYE
marslan@pau.edu.tr
ORCID

**GELENEK VE GELECEK
ARASINDA BİR KÖPRÜ: ÂŞIK
VEYSEL**

A BRIDGE BETWEEN TRADITION
AND THE FUTURE: ÂŞIK VEYSEL

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 15.05.2023	Received Date: 15.05.2023
Kabul Tarihi: 09.08.2023	Accepted Date: 09.08.2023
Yayımlanma Tarihi: 01.10.2021	Date Published: 01.10.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Arslan, Mustafa, "Gelenek ve Gelecek Arasında Bir Köprü: Âşık Veysel", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 97-108.

Arslan, Mustafa, "A Bridge Between Tradition and the Future: Âşık Veysel", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Tradition and Literature Special Issue in Memory of Âşık Veysel, September 2023, p. 97-108.

[10.28981/hikmet.1297177](https://doi.org/10.28981/hikmet.1297177)

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

GELENEK VE GELECEK ARASINDA BİR KÖPRÜ: ÂŞIK VEYSEL

A BRIDGE BETWEEN TRADITION AND THE FUTURE: ÂŞIK VEYSEL

ÖZ

Sözlü kültürler toplumların yüzlerce yıllık deneyimlerinden süzülerek biçimlenen algı ve bilgilerini kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaştıran iletişim faaliyetidir. İnsanların içten dışı doğru tavır alış biçimi olan bu iletişim faaliyeti aynı zamanda toplumsal tefekkürün belirli formlarla dışavurumudur. Âşık tarzı gelenek de Türk kültürü bütünlüğünde kültürel üretim ve aktarım bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu geleneğin 20. yüzyıldaki ustalarından biri de Âşık Veysel'dir. Onun gerek bireysel hayat hikâyesi gerekse sosyal ve kültürel alanda yaşadıkları çok yönlü bir kimlik edinmesinde etkin olmuştur. Bugüne kadar Âşık Veysel hakkında pek çok çalışma yapılmış olmakla birlikte farklı bakış açılarından yaklaşarak onun farklı özelliklerini orta koymak da gereklidir. Çünkü Âşık Veysel kendi adıyla bütünleşerek yaygınlaşan ezgi düzeniyle düşünce ve bilgi birikimini birleştirdiği sanatsal ürünler vasıtasıyla geçmişle gelecek arasında bir köprü olmuş, farklı işlevleri yerine getirmiştir. Bu bağlamda makalede Âşık Veysel'in bilgeliği, uzman taşıyıcılığı, kültürel yaratıcılığı ve geleceği inşa etme özellikleri onun bütüncül kimliği üzerinden ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, Gelenek, Gelecek, Bilge.

ABSTRACT

Oral cultures are communication activities that convey the perceptions and knowledge shaped by the experience of hundreds of years of societies and transfer them from generation to generation. This communication activity, which is the way people take an inside-out attitude, is also the expression of social contemplation in certain forms. The minstrel tradition also has an important place in the integrity of Turkish culture in terms of cultural production and transmission. One of the masters of this tradition in the 20th century is Âşık Veysel. Both his individual life story and his experiences in the social and cultural field have influenced his acquisition of a versatile identity. Although there have been many studies on Âşık Veysel, it is necessary to reveal his different characteristics by approaching from different perspectives. Because Âşık Veysel became a bridge between the past and the future, fulfilling different functions through artistic products that combined his thought and knowledge with the melodic order that became widespread by integrating with his own name. In this context, Âşık Veysel's wisdom, expert carrier, cultural creativity and building the future will be discussed and evaluated through his holistic identity in this article.

Keywords: Âşık Veysel, Tradition, Future, Wise.

Giriş

Âşık tarzı gelenek 16. yüzyıldan itibaren İslamiyet'ten önceki ozan-baksı geleneği ile İslamiyet'ten sonraki tekke-tasavvuf kültür çevresinden beslenerek vücut bulan bir sosyo-kültürel kurumdur. Bu kurumun icracı temsilcileri olan âşıklar, söz ve müziği de bir vasıta olarak kullanıp hedef kitle konumundaki katılımcı gruba yönelik hem kendi ürünlerini hem de geçmişteki âşıkların ürünlerini icra ederler. Sözlü kültür ortamında “âşık fasılları” adıyla bilinen bu icra faaliyetleri bir yandan gelenek seti üzerindeki unsurların tarihsel sürekliliğine diğer yandan kültürel yeniden üretimlere zemin teşkil eder. Âşıklar, içine doğdukları sosyal ve kültürel çevrenin tarihsel süreç ve iletişim unsurlarıyla biçimlendirdiği düşünce, bilgi ve sanat bağlamındaki donanımlarıyla “zaman birleştirici” işlevini yerine getirir ve geçmiş-gelecek sınırlılığını tanzim ederek anlamlı kılarlar. Geçmiş-gelecek sınırlılığının anlamlı yapısı, esasen “mimetik, nesnel ve iletişimsel bellek” kodlamalarının “bütünlük içinde bulunduğu” bir alana işaret eder ki bu alan, toplumların ortak ve millî kimliklerinin oluşumuna da zemin teşkil eden kültürel bellek alanıdır (Assmann, 2001, 25-26). Dolayısıyla âşıkların icra faaliyetlerinde ortaya koydukları aktarım ve üretim nitelikli ürünler aynı zamanda kültürel belleğin örgütlenme biçimlerinden birini oluşturur ve sürekli bir akış halinde devam eden zihinsel varoluşun da ifadesi olur. Başka bir deyişle âşıklar, insanların geçmişle olan bağını kuran, bugünü anlamlı kılan ve geleceğin inşa edilmesinde etkin bir role sahip olan bilgeliğe sahiptirler ve bilge şahsiyetlerdir. Onlar ortak-kültürel belleğe ilişkin kodlamaları, inanç ve tasarım dizgesi bağlamında her zamansal varoluşla yeniden şekillendirir, kültürel icra faaliyetlerine, kültürel üretimlere ilişkin yapı ve kurallarla hayat tarzına dönüştürür ve içinde yaşanan zamanın çeşitli boyutlarına yansıtırlar. Uzman bellek koruyucu, taşıyıcı ve yeniden üretici özellikleriyle, toplumsal hayat tarzının işleyişinde ve devamlılığında önemli bir yere ve işleve sahip olurlar. Hatırlama, aktarma ve yeniden kaydetme faaliyetleriyle kültürel bellek ve kimlik kodlamalarını zamansal ve mekânsal olana dönüştürerek bizatihi katılımcı grup tarafından hatırlanmasını ve yaşanmasını sağlarlar. Bu sayede insanlar kültürel ve edebî ürünleri vasıtasıyla hem nesnel hem de öznel düzeyde kendi kültürünün kökleriyle temasını sürdürürler (Arslan, 2015, 102).

Kültürel belleğin korunması ve aktarılması bağlamında 20. yüzyılın en önemli uzman ve bilge şahsiyetlerinden biri de Âşık Veysel'dir. Âşık Veysel (1884-1973), cumhuriyetin ilanından sonra toplumsal ve kültürel yeniden inşa sürecinin âşık tarzı gelenek çevresindeki mimarlarından biridir. Onun sözlü kültür ortamında müziği de kullanarak icra ettiği dile ilişkin üretim ve aktarımlar, sadece kültürel belleğin ve âşık tarzı geleneğin taşınmasında değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel gelecek inşasının tesisinde de önemli bir boyuta sahiptir. Özellikle günümüzde küresel gelişmeler çerçevesinde öne çıkan “geleneksel kültür unsurlarının tespiti, korunması ve geleceğe aktarılması” tartışmaları, gelenek ve gelecek arasında bir köprü olan Âşık Veysel'in icra ettiği aktarım ve üretim faaliyetlerinin görünenden çok daha

derin boyutlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Âşık Veysel'in bilgece konumlandığı toplumsal ve kültürel yerin farklı bakış açılarından değerlendirilip anlaşılması ve anlatılması bir gereklilik arz etmektedir. Makalede, bir bütün olarak Âşık Veysel hatırlama figürünün geçmişle ilişki kurma ve bir hatırlama biçimi olma yanında geleceğin inşası sürecinde taşıdığı önem ve işlevler ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Bilge Tip ve Geleneğin Uzman Taşıyıcısı Olarak Âşık Veysel:

Bilgelik Antikçağ filozoflarından beri düşünce dünyasında yer bulan ve “teorik olarak ele alındığında en yüksek iyinin bilgisi, pratik olarak ele alındığında ise istemenin en yüksek iyiye uygunluğu” (Kant, 1994, 142) anlamına gelen bir kavramdır. Birbirinden farklı bağlamlarda açığa çıkan, onu dile getiren bilinçlerin toplumsal rollerine, yaşama dünyasındaki ilgi ve önceliklerine göre farklı biçimlense de bilgelik, esasen insanın yaşama dünyasının her köşesine ve her anına sinmiş kuşatıcı bilgiyi hedefleyen bir düşünsel kaygıdır (Köktürk, 2015, 124-125). Bu kaygı felsefi deyimlerde, efkâr-ı umumiyyede, atasözlerinde, aydınlanma çağı dilinde olduğu gibi hâkim kanaatlerde, siyasi görüşlerde, her şeyden önce mitlerde her zaman karşımızdadır (Jaspers,1971, 31). Bilge tip ise, tarihin her devrinde kendi teklifi içinde bilfiil yaşamış ve bilgelik rolünü şu veya bu görünüm altında icra etmiş çok sayıda bireylerden soyut bir tarihsel kimlik tasarımıdır. Tarihsel süreçteki anlamı ve bu anlamın zaman içindeki değişim ve dönüşümü, bilge tipin ancak kendi varoluş gerçekliği ve sınırlı yetkinliği içindeki bilfiil toplumsal konumunu ve rolünü de yansıtmaktadır. Düşünce tarihinin bir çağından sonra bilge kişi artık sadece metafiziksel ve fiziksel dünya arasında aracılık yapmaktan, iki dünyaya bölünmüşlükten kurtulup dünyalı olmuş, bazı bilge kişilikler ise bu aracılık rollerini sürdürmüştür. Bu noktada bilge kişi artık tüm hakikatin bilgisine salt teorik olarak sahip kişi değildir. O nesne bilgisiyse dolabileceği ve bu dünyanın sırrına vakıf olabileceği gibi, varoluşun başka alanlarının bilgisine de el atabilir (Köktürk, 2015, 126). Dolayısıyla bilgelik ve bilge tip, farklı sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda her zaman değişik görünüm ve kimliklerle tezahür eden tarihsel bir olgudur.

Bilgelik ve bilge tip olgusu üzerinden bakıldığında Âşık Veysel'in üstlendiği misyon çerçevesinde, içinde yaşanan dünyanın hakikati ile insanı buluşturma aracılığını yerine getiren bilge bir şahsiyet olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü onun özellikle cumhuriyetin ilanından sonra toplumsal ve kültürel yeniden inşa sürecinde zaman içinden akıp gelen gelenekler setindeki sembol değerleri, düşünce ve bilgi kodlamalarını, kendi sesiyle sazının tınısını mezcettiği iletişim vasıtası ve biçimlendirdiği sanatsal form aracılığıyla sosyal çevresine sunması, kültürel bağlamda Veysel'i bilge şeklinde tanımlamaya imkân verir. Âşık Veysel'in bilgeliği kültürel alanda biçimlenen gelenek setine dayalıdır. Burada bahsedilen gelenek, değişmez birtakım inanç ve uygulamaların nesilden nesile aktarıldığı ve öylece benimsendiği edilgen bir şey değildir. Aksine kültür bilimcilerin de belirttiği “eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve yöntemlerle kazanılan, kuşaktan kuşağa

aktarılan, zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa, değişmeye ve gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal üretme ve kullanma tarzı” (Ekici, 2004, 20) şeklindeki bir olgudur. Âşık Veysel’in bilgeliğini biçimlendiren gelenek, tarihsel zaman içindeki sürekliliğe dayanan ve bu süreklilikte ona tanıklık eden bilinçlerin onaylamasıyla varlık kazanan sistemli bir kültürel yapıdır. Dolayısıyla Âşık Veysel, kendisinin de içine doğduğu bir sosyal ve kültürel yapının gelenek setinden aldığı birtakım sembol ve kanonik değerleri, günlük hayatın düzenlenmesi ve anlamlandırılması yönünde çağdaş toplumda harekete geçirmesi bağlamında bir bilgelik faaliyeti sergilemiştir.

Âşık Veysel belki bilgelik için gerekli olan gözlemlemenin ve okuma-yazmanın görsel boyutuna ilişkin önceliğe sahip “göz”den yoksundu. Malumdur ki “anlama ulaşmak için sürekli taramak zorunda olan, deneyim arayan ve görme alanının içinde olanı yakalayan” olarak gözün yoksunluğu, elbette algılamayı, anlamayı, anlamlandırmayı ve anlatmayı da etkiler. Çünkü göz, “gerçeği deşifre edebilmek için gördüğü her şeyi ayrı parçalara bölmek ve görme alanının içine giren her şeye hâkim olmak zorundadır, uzamsal ilişkileri analiz eder ve beyne gönderir” (Sanders, 2010, 29). Bu açıdan gözün eksikliği, bir anlamda Âşık Veysel’de de göz vasıtasıyla edinilen donanımların yoksunluğuna bir sebep teşkil etmiştir. Onun “*Genç yaşımda felek vurdu başıma/Aldırdım elimden iki gözümü/ Yeni değmiş idim yedi yaşıma/ Kayıp ettim baharımı yazımı*” ya da “*Kuş olsan da kurtulmazdın elimden/Eğer görsem idi göz ile seni*” şeklindeki dizelerinde bu yoksunluktan hüznle söz ettiği de görülür.

Ancak araştırmacıların da belirttiği üzere göz ile görme kapasitesine sahip insanlarda bile gözün sınırlılıkları vardır. İnsan göz kapakları kapanınca görmez, sürekli işiten bir organ olan kulak ise her türlü uyarıya açıktır. Özellikle geleneksel sözlü kültürlerde insanın kendine özgü kulağın yardımıyla anlaşılabilir görüş yeteneği ve “kulağın görme kapasitesi”, gözün sınırlarını da aşan bir algılama-anlama ilişkisinin kurulmasını, hakikat ile insanın buluşmasını ortaya çıkarır (Sanders, 2010, 29). Âşık Veysel de kulağın görme kapasitesinin farkındadır. O, içinde yaşadığı hayatın birçok bilgisine sahiptir ve bunları gündelik hayatında kullanır, deyişlerine yansır. Kulağın görme kapasitesiyle “âlemi dalgın dalgın seyrederek, zihninde renklerin, çiçeklerin, kokuların, görünenin, gösterenin, görgünün ne” olduğunu sorgular. “*Göz ile görülmez duyulan sesler/Nerden uyanıyor bizdeki hisler/Şekilsiz gölgesiz canlar nefesler/ Duyulan ne duyuran ne duygu ne*” dizelerinde dile getirdikleri, algılama-anlama, insan-hakikat buluşması bağlamında farklı görünümlü bir tefekküre ve bilgeliliğe işaret eder. Bu bilgelik, “kadim zamanların Batı bilgisi” gibi eşyayı-nesneyi merkeze alan ve “teorik bir ilgiyle eşyayı seyre dalan ve bu temaşayla ona nüfuz edip sırrına vakıf olmak isteyen eylemsiz bir kişilik” (Köktürk, 2015) değildir. Veysel’in bilgeliğinde, “tabiattan doğrudan alınan bir duyu ve duygudan çok bir düşünce bahis konusudur” (Kaplan, 1997, 407). Veysel’de, Walter Benjamin’in sözlü kültürle ilgili olarak söylediği gibi “gerçek yaşamın dokusu içine yedirilmiş nasihatler” (Sanders, 2010, 15) bilgeliliğe

dönüşür. Bu bilgelik, ustalarla yakın yaşanan bir çıraklık ilişkisinde dinleyerek, duyduklarını tekrarlayarak, gelenek seti üzerindeki değerleri benimseyip onları farklı şekilde bir araya getirmeyi öğrenerek, toplumun kültürel belleğinde kalıplaşmış bilgileri/kodlamaları özümseyerek ve sözlü kültür ortamının yüz yüze gerçekleşen icralarında toplu bir hatırlamanın içine girerek edinilen bilgeliğidir. Bu yönüyle Veysel, yaşadığı hayatın her yönüne sinmiş olan aşkın ve kuşatıcı kodlamaları yaşayan, hatırlatan ve toplumsal dolaşımını sağlama bakımından sözlü kültürün bilgisi olarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Onun bilgeliğini, deyişlerini algılanabilir ve anlaşılabilir kılan sözeldoku (texture) dikkate alındığında açıkça görmek mümkündür. Bu deyişlerin dokusunda doğal gerçeklik, kozmoloji-mitoloji, tarih, din, felsefe, siyaset, ekonomi, ahlak, sosyal hayat, estetik gibi düşünceye, bilgiye ve sanata ilişkin pek çok kodlama yansıtılmıştır. Araştırmacılar Âşık Veysel'in hayatı, eserleri ve sanatı ile ilgili yaptıkları çalışmalarda bu kodlamaların yansıtıldığı boyutları tespit ve yorumlamalarla büyük oranda ortaya koymuşlardır. Bu tespit ve yorumlamalarda Veysel, "halkın kendisi", "hiçbir kitap okumadan dünyayı bilen", "arif insan" veya mensubu olduğu köyü dışında "şehirde belli çevrelerle temas eden, çağının farkında olan, geleneğe bağlı şeklin içinde çok yeni fikirlerden söz eden" (Bakiler, 1989; Kaplan, 1997; Alptekin, 2004) şeklinde tanımlanır. Bu tanımlamalar aynı zamanda onun somut ve zamansal bireyselliği aşan bütüncül toplumsal sembolik bir kişilik ve farklı bir bilgelik boyutunu da gösterir. Gerek araştırmacıların tespit ve yorumlamalarında gerek yeni okumalarla elde edilecek belirlemelerde son tahlilde yukarıda da ifade edildiği üzere, Âşık Veysel'in evrensel koordinatlar içindeki konumunun insanı merkeze alan bir dünya görüşüne ilişkin bir bilgelik olduğunu söylemek mümkündür.

Bilge bir tip olarak Âşık Veysel aynı zamanda Türk kültürel belleğini oluşturan anlam dünyasını ve âşık tarzı geleneğin toplumsal işlevselliğini, içinde yaşadığı zamana ve yeni nesillere aktaran uzman bir taşıyıcıdır. Tarihsel süreçte "Saz şairi, halk şairi, çöğür şairi, ozan" (Köprülü, 1962; Boratav, 1968) gibi farklı adlandırmalarla karşımıza çıkan "âşık" tipi, sergilediği icralarda geçmişle kurulan ilişkiye bağlı olarak "hatırlama figürleri" üzerinden yeni üretimler ortaya koyar. Geleneğin uzman taşıyıcısı olarak adlandırılan bu tip, düşünme faaliyeti ve onların dışavurumu şeklindeki icralarda aktarılan ve yeniden üretilen bilginin içeriği, biçimi, araçları, zaman yapısı bakımından geleneksel olanın tematik sürekliliğine yol açar (Arslan, 2015, 2). Âşık Veysel de bu uzman taşıyıcılardan biri olarak, özellikle Köprülü'nün "âşık tarzı dediğimiz kendi nev'inde adeta klasikleşmiş olan Ortaçağ edebiyatı da ihtişamlı Osmanlı İmparatorluğu'nun sair müesseseleriyle beraber geçmişe karıştı" (Köprülü, 1962, 45) şeklindeki öngörüsünü boşa çıkaran bir faaliyet sergilemiş ve geleneğin günümüze ulaşmasına katkı sağlamıştır. Elbette Veysel'in bitmeye yüz tutmuş geleneği yeniden canlandırma ve sürekliliğini sağlama yönündeki katkısında dönemin halk kültürüne yönelik ilgisi önemli olmuştur. Bilindiği üzere Türkiye'de 20.

yüzyılın başlarında fark edilen Halkbilimi (folklor) çalışmalarının önemi ve daha Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş aşamasında halk kültürü çalışmalarına yönelik faaliyetlerin, resmi ve sivil kurumsallaşmaların başlatılması, yurdun dört bucağından derlemeler yapılmasını ve yayınlanmasını beraberinde getirmiştir. Halk kültürüne yönelik bu ilgi teşvik edilmiş, genç aydınların da bu alanda faaliyet göstermesinin yolu açılmıştır. Bu yöndeki anlayış ve ilgiyi müdrik olan Ahmet Kutsi Tecer'in Sivas'ta öğretmenlik yaparken keşfettiği ve ülkede tanınmasını sağladığı Veysel de, adeta toplumun binlerce yıl öncesinden gelen birikimlerinin toplamı olan bir hazinenin keşfi gibi gün yüzüne çıkmış, uzman taşıyıcı kimliğiyle kültürel belleğin ve âşık tarzı geleneğin sürekliliğinde zamanın bir ana durağı olmuştur. Bilge kişinin ve uzman taşıyıcının yol haritasındaki bu durak, insanları kendine has değerlerle geçmiş, şimdi ve gelecek sınırlılığında buluşturan bir geçiş noktası, bir köprüdür. İnsan bu geçiş noktasından hedeflediği herhangi bir yöne yol ve ulaşım vasıtası bulabilir. İnsan-Tanrı, insan-insan, insan-toplum, insan-tabiat gibi farklı bağlamlardaki ilgi-ilişki boyutlarının temel içeriklerine ve niteliklerine ulaşabilir. Bu durakta tezahür eden “Kara Toprak, Uzun İnce Bir Yoldayım, Dünyada Tükenmez Murad Var İmiş, Derdimi Söylesem Derin Dereye, Güzelliğin On Par’etmez” ve daha nice yön levhası, arayan insana rehberlik eder.

“Bu dünyayı kuran mimar/ Ne hoş sağlam temel atmış/ İnsanlığa ibret için/ Kısım kısım kul yaratmış”, “Göklerden süzüldüm tertemiz indim/ Yere indim yerli renge boyandım”, “Veysel yoktan geldim yok olup geçtim/ Ben deyenler yalan gerçeği seçtim/ Bir buhar halinde göklere uçtum/ Kayıp oldum sırlı renge boyandım” dizeleri kozmogonik kültür kodlamalarının anlam boyutlarına ulaşmanın göstergeleridir. “Kazması yok küreği yok/ Ustası yok çırağı yok/ Gök kubbenin direği yok/ Muallakta bina çatmış”, “Her nesnede mevcut her cesette can/ Anın için dedik biz O’na canan/ Evvel ahir O’dur, onundur ferman/Ne sen var ne ben var, bir tane Gaffar” dizeleri insanın “Yaratıcı” algı ve tasarımına ilişkin anlam boyutlarını gösterir. “Kara Toprak”, “Beserek Dağı” gibi deyişlerindeki dizelerle insanın tabiat karşısında duyduğu hayranlık ve haz duygularının, tabiatla bütünleşen bakış açısının anlam derinliklerini yakalamak mümkün olur. “Beni hor görme kardeşim/ Sen altınsın ben tunç muyum?/ Aynı vardan var olmuşuz/ Sen gümüşsün ben saç mıyım?” dizeleri gibi örnekler insanın, insan ve toplum ilişkileri bağlamındaki eşitlikçi, ötekileştirmeyen birlikte yaşama bilincinin anlam kodlamalarını yansıtır. “İnsan bir deryadır ilimde mahir/ İlimsiz insanın şöhreti zahir/ Cahilden iyilik beklenmez ahir/ İşleği, ameli, hali yalandır”, “Cahil okur amma âlim olamaz/Kâmillik ilmimi herkes bilemez” gibi pek çok dize, bilginin, bilimin ve bilgenin önemine işaret eden anlam kodlamalarını gösterir. “İleriyi gören geriye bakmaz/ İnsanlık yolundan taşraya çıkmaz/ Allah cömert amma ekmek bırakmaz”, “Allah’ın varlığı mevcut insanda/ İlim, akıl, fikir, sermaye sende/ Çalıştır gemiyi otur dümende” gibi dizeler, sosyal eleştiri yanında insanın aklını kullanarak içinde yaşadığı zamanın gerçeklerini görmesi ve çalışması gerektiği yönündeki yüksek ahlak prensipleri, öğretici, yol gösterici anlam

göstergeleridir. Bu örnekleri daha da çoğaltmak elbette mümkündür. Ancak verilen örneklerden de anlaşılmaktadır ki, Âşık Veysel'in geçmişi bugüne taşıyan üretimleri, Türk kültür tarihinin mitik, epik, mistik ve hatta romantik, realist, modern anlayış ve anlam özelliklerini muhteva bir indeks niteliğindedir. Diğer taraftan bu aktarımlara, kendisinden yüzyıllar önce yaşamış Yunus Emre gibi bilge ve uzman aktarıcı nitelikli seleflerin duru Türkçesini, kam ve ozanların kopuz eşliğindeki ezgi tınılarını da eklemek gerekmektedir. Dolayısıyla bütün bu özellikleriyle Âşık Veysel bilge tip olmanın yanında Türk kültür evreninin kodlamalarını geçmişten bugüne aktaran, "biz" kimliğiyle yaşama ve yaşatma imkânı sunan, taşıdıklarıyla zamanın insanlarını buluşturan bir uzman taşıyıcıdır.

Kültürel Yeniden Üretim ve Geleceğin İnşası Bağlamında Âşık Veysel

Yukarıda da belirtildiği üzere Âşık Veysel'in bilge kişiliği ve uzman aktarıcılığı halk kültürü etkinlik alanındadır ve her halk bilgisinin iletişim olgusuyla icra edilmişindeki yeniden üretilen bir şey olmasına bağlıdır. Halk kültürü ve halk bilgisi alanındaki her icra, kültürel belleğe ve gelenek setine kodlanmış anlamı bağlamından koparmadan, fakat içinde olunan zamanın yeni ihtiyaçlarına cevap verecek zenginliklerini de bünyesine katarak gerçekleşen kendi etkinliği içinde "kendine özgülük" aynı zamanda bir kültürel üretim ve/veya kültürel yeniden üretim faaliyetini ortaya çıkarır (Arslan-Köktürk, 1999, 19). Bu anlamda gerçekleştirdiği icra faaliyetleriyle Âşık Veysel'i aynı zamanda geleceğin algı oluşumlarını hazırlayan üretici ve inşa edici özelliğiyle de değerlendirmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi Osmanlının son dönemlerinde yaşanan siyasi, ekonomik ve kültürel yenilik hareketleri farklı arayışları da beraberinde getirmiş ve özellikle Avrupa'da hâkim olan gelişmelerin tesiriyle de biçimlenen yeni ve milli yapılanmaların ancak "kendimize dönmek şartıyla" mümkün olabileceği bir "halka doğru" yöneliş ortaya çıkmıştı. Kültür ve sanat bağlamında özellikle Türk Yurdu ve Genç Kalemler gibi dergiler etrafında toplanan düşünür, şair ve yazarlar milli edebiyat ve milliyetçilik yönündeki fikirlerini ortaya koyarken halk kültürünü, halk bilgisini merkeze almış, yeni ve mükemmel bir yapılanma için bunun gerekliliğini vurgulamışlardı. Bu düşünceden kaynaklanan "modernleşme" faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundan itibaren de devam etmiş, resmi ve sivil kurumsallaşmalarla halk kültürü, kültür ve sanatın -dolayısıyla toplumun- yeniden inşasında temel bir hareket noktası haline gelmişti (Oğuz vd. 2020, 23-24). Âşık Veysel'in üretici ve inşa edici özelliği, bir anlamda bu bağlamdaki merkezî anlayış ve gelişmelere bağlı olarak da biçimlenmiştir. Ancak her şeyden önce onun sahip olduğu geleneksel bilge tip, uzman taşıyıcı, kültürel üretici ve inşa edici özellikleri bütünlüğündeki kimliği, içinde yaşadığı yerelliğin sosyal bağlamında doğal olarak zaten vardır. O, içine doğduğu yerel kültür çevresi ve şartlarında genel olarak Türk sözlü kültürünün özel olarak da âşıklık geleneği ve Alevi-Bektaşî alt kültür alanının kendi doğallığındaki zengin birikimiyle iç içedir. Kendi

hayatında yaşadıkları ve kabiliyeti Veysel'i keşfedilmeyi bekleyen yerel ve yerli aktif bir icracı durumuna getirmiştir. Diğer taraftan bu bütüncül kimliğin ulusal ve uluslararası boyuta taşınmasında, farklı kuşaklar tarafından sevilmesi ve tanınmasında “kültürel patronajlık” kavramıyla ifade edilen ilişkiler sisteminin etkileri de bulunmakta (Özdemir, 2021; Yıldız Altın, 2023), bu ilişkiler sistemi farklı bağlamlarda bizatihi Âşık Veysel'in kendisini bir toplumsal “hatırlama figürü” haline getirmektedir. Gerek kendi doğallığı içinde keşfedilmeyi bekleyen gerekse “kültürel patronajlık” ilişkileriyle farklı bağlamlara taşınan olsun, son tahlilde Âşık Veysel'in bütüncül bireysel kimliğinde sahip olduğu kültürel yaratıcılık ve kültürel yeniden üretim yeteneği temel ve gözlemlenebilir bir olgudur. Çünkü Âşık Veysel, kendini besleyen sözlü gelenek setindeki kodlanmış ifade formlarının mecaz yapısını bilir. Bu yapılarla iletmek istediği duygu ve düşünceleri metinle birleştirme kapasitesine ve tekniklerine sahiptir. Onun kendine has tarzı ve hafızası, kültürel yaratıcılık ve kültürel yeniden üreticilik için yeterlidir. Âşık Veysel'in özellikle “estetikten yoksun, zorlama ile ve dıştan gelen” (Kaplan, 1997: 412) ısmarlama nitelikli deyişleri dışında içten gelen ve ilgi gören kanonik nitelikli deyişlerinde kültürel yaratıcılık ve kültürel yeniden üreticilik yeteneğini açıkça görmek mümkündür.

Pek çok araştırmacının da ifade ettiği üzere Âşık Veysel'in içten gelen ve ilgi gören kanonik nitelikli deyişleri de şekil bakımından “Halk Şiiri” geleneğine bağlıdır. Bununla birlikte onun bir tefekkürle oluşturduğu sözeldoku ve içeriğe ilişkin kelime kadrosu, Türk kültürel belleğinin farklı katmanlarını hatırlatan imgeler sunması bakımından kendine has ve bilinçli bir tercih olarak karşımıza çıkar (Kaplan, 1997; Gümüş, 2019). Bu bağlamda Âşık Veysel kendine kültürel yaratım ve kültürel yeniden üretim için gerekli olan hem içeriği değiştirip farklı anlamlar iletebilecek hem de geleneği sürdürebilecek bir dil bulur. Bu dille düşüncelerini ritmik söze dönüştürür. “Kara Toprak”, “Uzun İnce Bir Yol”, “Gizli sırları aşıkâr etmesi istenmeyen saz”, farklı özellikleriyle “çiğdem, lale, sümbül, nevrüz” gibi metaforlar üzerinden kendi sesi ve sazının tellerinden çıkan sesle bütünleşen ritmik düzen, esasen insan hayatının ritmini yansıtır. Mikro-kozmetik olarak insanın iç dünyasına ve özüne ilişkin olan bu ritmik düzen, makro-kozmetik anlamda evrendeki nesne ve olayların ritmik ve ahenkli özelliklerinin modelidir. Bu modelde “*Aslıma karışıp toprak olunca/ Çiçek açar mezarımı süslerim/Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar/Gökyüzünde dalgaları seslerim*”, “*Ne zaman toprakla birleşir cismim/Cümle mahlûk ile bir olur ismim*”, “*Evvel de topraktır sonra da adım/Geldim gittim bu sahnede oynadım/ Türlü türlü tebdilâta uğradım*” gibi dizeleriyle nesnel âlemin her durumunun zıt uçları bile birbirini tamamlayan bir ritmik düzen içindedir. Hayatın gerçekliği, deyişlerde dile getirilen bu ritmik düzen sayesinde Veysel'in zamanında yaşayanlar arasında hissedilir ve geçmişin sevilen, özlenen değerleri onun kültürel yaratıcılık ve kültürel yeniden üreticilik yeteneğiyle toplumsal alanda dolaşım imkânı bulmuş olur.

Âşık Veysel'in kültürel yeniden üreticiliği, onun “geleneğe ait şiirleri türküye dönüştürerek dinleyici kitleleriyle buluşturması” (Yakıcı, 2012)

faaliyetlerinde de görülür. Ali Yakıcı'nın tespitlerine göre Âşık Veysel, sazla birlikte deyiş söylemeyi asıl ustası olarak kabul ettiği Çamşıhlı Ali Ağa'dan öğrenmiştir. Ancak o, Kul Abdal'dan, Âşık Veli'ye, Âşık Mehmet'e Âşık İzzetî'ye kadar çeşitli ustaların şiirlerini kendi ezgi düzeniyle birleştirip yeniden inşa ederek halk müziği dağarcığını zenginleştirecek nitelikte çalışmalara imza atmış, kültürel mirasın süreklilik kazanmasına katkıda bulunacak eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Yakıcı, 2012, 104-105). Günümüzde Âşık Veysel'in taşıdığı ve/veya yarattığı kültürel üretimler halk müziği dışında özgün, pop, rock, rap gibi farklı müzik formlarıyla da kültürel yeniden üretime yönelik önemli bir veri alanı oluşturmuş durumdadır.

Âşık Veysel'in kültürel yaratıcılık ve kültürel yeniden üreticilik yeteneğinin bir başka boyutu da ezgi yönündedir. O, sazı büyük bir ustalıklarla çalmıştır. Onun deyişlerinde kullandığı ezgiye ilişkin akort sistemi, ulusal ve uluslararası düzeyde "Veysel Düzeni" olarak adlandırılmaktadır. Bu akort sistemi Türk musiki kültürü bağlamında İslam öncesi dönemlerin ozanlık geleneğinde kullanılan kopuzların ses sistemine dayalı olup, özellikle Balkanlardan Azerbaycan'a kadar yayılmış olan Alevi-Bektaşî zümreler arasındaki "Deste Bağlama" geleneği içinde bilinmekle birlikte "Veysel Düzeni" olarak adlandırılması ve yayılması Âşık Veysel sayesinde olmuştur (Kurt, 2015, 57). Dolayısıyla Âşık Veysel tarihsel süreç içinde mitolojik ve mistik algıların sanat formu şeklinde dışavurum vasıtası olan akort sistemini, kendi yaşadığı zamanın şartlarına uygun biçimde kültürel yeniden üretime tabi tutarak bu ezgi düzeninin geniş çevrelerce tanınması ve kullanılmasında sanatkârane bir rol de üstlenmiştir. Bütün bu özelliklerinden yola çıkarak Âşık Veysel'e kendi zamanını aşan ve geleceğin farklı bağlamındaki sürdürülebilir kültür faaliyetlerine zemin oluşturan inşa edici bir kimlik yüklemek de mümkün olmaktadır. Çünkü o, bu dünyadan göçeli elli yıl olmasına rağmen taşıdığı, ürettiği kültürel değerler yeni nesillere model olmayı sürdürmekte, farklı fikir ve sanat alanlarında güçlü bir hatırlama figürü olarak yeni üretimlere zemin oluşturmaktadır. Onun söz ve ezgi bütünlüğünde kültürel üretim ve/veya kültürel yeniden üretim bağlamında bilgece duruşuyla ortaya koyduğu düşünce, bilgi sanat birikimi mensubu bulunduğu Alevi-Bektaşî zümresinin sınırlarını aşarak gerek Sünni gerekse gayrimüslim çevrelerce de birlik ve bütünlük anlayışıyla kabul görmüştür. Denizli'nin Çameli yaylalarında "üçtelli" curasıyla yerel olarak icra ettiği söz ve müzikle "Unesco Yaşayan İnsan Hazinesi" listesine de dâhil olan Hayri Dev'in (1933-2018) "ben günümüzün Âşık Veysel'iyim" (Cler, 2011, 319) diyerek Veysel'i kendisine model alması da bu durumla ilgilidir.

Sonuç

Sözlü kültürler toplumların yüzlerce yıllık deneyimlerinden süzülerek biçimlenen algı ve bilgilerini kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaştıran iletişim faaliyetidir. İnsanların içten dışa doğru tavır alış biçimi olan bu iletişim faaliyeti aynı zamanda toplumsal tefekkürün belirli formlarla dışavurumudur. Bu iletişim faaliyetinin gerçekleşmesinde icracı tiplerin

önemli bir yeri ve işlevi vardır. Gelenek setinden aldığı algı, tasarım ve bilgiye ilişkin temel kodlamaları, değerleri, gerçekleştirdikleri icralar vasıtasıyla hedef kitleye aktaran ve bir anlamda tefekkürü tezekküre dönüştüren âşıklar da bu türden icracı aktif tiplerdir.

Âşık tarzı geleneğin 20. yüzyıldaki en önemli icracı aktif tiplerinden biri şüphesiz Âşık Veysel’dir. Onun gelenek içinde konumlandığı toplumsal ve kültürel yer farklı boyutlarıyla pek çok çalışmada ele alınmış olmakla birlikte her yeni okumada Veysel’e ilişkin yeni kimlik boyutlarıyla da karşılaşmak mümkün görünmektedir. Yukarıda da dikkat çekildiği üzere Âşık Veysel bilginin üretimi ve aktarımı yanında insanla tabiat ve tabiatüstü güçler arasında aracılık ve yorumculuk işlevini de yerine getirmiş bilge, uzman aktarıcı, kültürel yaratıcı ve geleceği inşa edici özellikleriyle bütüncül bir kimliğe sahiptir. Bu bütüncül kimliğiyle geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir köprü olan Veysel, kültürel bellek kodlamalarının oluşturduğu anlam dünyasını ve tefekkür sistemini sürdürülebilir ve yaşanır kılmıştır. Sonuç olarak Âşık Veysel “düşünen”, “yapan” ve “içinde olan” insan konumlamalarını bütüncül kimliğinde toplayan bir şahsiyet olarak günümüz insanının kendi koordinatlarını belirlemesi yönünde çok önemli bir hatırlama figürüdür. Toplumsal kimliğin ve birlikte yaşama bilincinin bu birleştirici ve bütünleştirici ustasının ruhu şad olsun. Dostları onu unutmadı, unutmayacak...

Kaynakça

- Alptekin, Ali Berat. *Âşık Veysel-Türkün Türkü Çağırırız*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Arslan, Mustafa, Köktürk Milay. “Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları”. *Milli Folklor Uluslararası Halkbilimi Dergisi* 41 (1999), 14-28.
- Arslan, Mustafa. “Kültürel Belleğin Uzman Taşıyıcıları Olarak Âşıklar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 15/1 (2015), 1-6.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek- Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Bakiler, Yavuz Bülent. *Âşık Veysel*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Boratav, Pertev Naili. “Âşık Edebiyatı”. *Türk Dili Dergisi Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı* 19/207 (1968), 340-356.
- Cler, Jérôme. *Yayla-Musique et Musiciens de Villages en Turquie Méridionale*. Paris: Geutner, 2011.
- Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2004.
- Gümüş, İbrahim. “Âşık Veysel’in Kara Toprak Şiirine Ontolojik Bir Yaklaşım”. *Hitit Üniversitesi SBE Dergisi* 12/1 (2019), 176-187.
- Jaspers, Karl. *Felsefeye Giriş*. çev. Mehmet Akalın. İstanbul: Hareket Yayınları, 1971.

- Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*. çev. İ. Kuçuradi vd. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1995.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri-2 Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.
- Köktürk, Milay. “Bilge Kişinin Yol Haritasında İki Durak: Dede ve Filozof”. *Çağdaş Türk Düşüncesinin İnşası Yolunda Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağanı*. ed. Recep Kılıç. 123-144. Ankara: TKAE Yayınları, 2015.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Saz Şairleri*. Ankara: Milli Kültür Yayınları, 1962.
- Kurt, Necdet. “Alevi-Bektaşî Cemlerinde Deste Bağlama Geleneği ve Bağlama Adının Kaynağı”. *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi* 7 (2015), 43-62.
- Oğuz, Öcal (ed). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Özdemir, Nebi. “Âşıklık Geleneği ve Kültürel Patronajlık”. *Doğan Kaya Armağanı 70. Yaş Hatırası*. ed. Serhat Sabri Yılmaz vd. 2/1023-1065. Sivas: Vilayet Kitabevi, 2021.
- Sanders, Barry. *Öküzün A’sı-Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. Çev. Şehnaz Tahir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Yakıcı, Ali. “Geleneksel Şiirden Türküye Dönüşümün Yaratıcısı ve Aktarıcısı Olarak Âşık Veysel’in Kültürel Mirasa Katkısı”. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 93 (2012), 101-111.
- Yıldız Altın, Kübra. “Kültürel Patronajlık ve Bağlamlar-Arasılık Kavşağında Âşık Veysel”. *Âşık Veysel*. ed. Süleyman Fidan. 216- 231.Kayseri: Ihlamur Yayınları, 2023.